

Adjon Isten egyszer jobb időt is a' magyar égnek, mint a' millyen volt a' Szentzi Molnár Alberté, kinek sirkövére Bisterfeld illy emléksorokat íra fel:

Musa mihi favit, sed non fortuna, fuitque
Teutonia auxilium, sed patria exilium.

KÁLLAY FERENCZ.

III.

KAZINCZY FERENCZ, VIDÉKI RENDES TAG, FELETT.

Mi szép az emberi élet, midőn a' mindennapiság' parányi köréből kiemelkedik; 's magát valami nagy, és szent, és milliomokat érdeklő cél után intézi! Mi szép, világosító csillagként tűnni fel ezrek előtt; és szabadon, de általmelegült lélekkel választani magának pályát: 's azt jó és bal szerencse közt, örökre tiszta, és soha nem hidegülő szenvedelemben futni meg! Azonban ez a' mi illy szép, nem egyszersmind illy boldogító is. Hányszor nem talál a' hévvel ölelő kar borzalmat okozó hideg illetésre! hányszor sülyed el a' küzdő fénynyel és veszélylyel teljes pályája' közepén, áldás és szánakozás által nem kísérve! sőt hányszor kell magának a' fennragyogó célnak nyom és remény nélkül leszállnia, midőn az érette vívó lelke' elkeseredésében áll ott, 's honának és korának érzéketlenségét átkozza! A' sorsnak kedvencei nincsenek, csak eszközei. Kemény részvétlenséggel az egyesek iránt, intézi ez az egész' menetelét. 'S így a' már elveszettnek látszó magból gyakran hosszú évek után virágoztatja fel a' teljes szépségű plántát; nem tartván figyelmére méltónak, hogy Az, ki a' magot a' jelenlét' pusztaságaiban, egyedül a' még akkor kétes reményért hintette el, többé nincs; 's emléktelen sírja felett diszlik a' virágbokor, midőn már sem illat, sem árnyék nem enyhítheti az égő fájdalmat, minek gyötrelmei közt elhamvadott.

E' gondolatok támadának lelkemben a' hírvételkor, hogy Kazinczy Ferencz élni megszűnt vala. Képzeteim előmbe állították a' nagy férjfiút, úgy a' mint őtet legutólszor e' társasági körben láthatám. Itt ült ő

közöttünk, a' hetven évet meghaladott ősz, a' több mint félszázados író, egy készülettel és küzdéssel teljes időszak' legrégibb bajnoka; 's keblében hordozta borzasztólag szép pályája' emlékezetét; 's vészek után egy, a' nemzet előtt valahára felcsillámló reménytől biztatva, tetteinek önértésében keresett az élet' nyomvasztó terhe ellen enyhületet, enyhületet a' gondok ellen, mik végnapjáig kínozták. Eszköz volt ő is a' sors' kezében; izzadott ő is azért, a' minek gyümölcseit aratni más fogja; félszázadig küzdött a' pusztában, 's egy messze pillantás az ígérlet' földébe lón minden jutalma.

Jól érzem én T. Társaság, midőn e' tiszteletre méltó kör' elhunyt tagjának emlékezetét megújítom, nem kellene illy elbúsító képeket mutatnom fel. Azok közt állok, kiknek szent kötelességök, minden egyebet félre tévén, a' haza' dicsőségét eszközteni; 's felednem kellett volna talán Kazinczyt az embert, a' szenvedettet; és egyedül a' Literatort állítanom elő, tiszta nyugalomban: mint művész a' márvány szobrot, hogy reá koszorúkat aggassunk. De az én lelkem' minden ideái összeolvadásban vagynak egymással, 's a' szív húrain rezegnek keresztül. Rokonom és barátom, tanítóm és társam vala; 's most midőn szavam az elnyúgodott felett fog hangzani: kebelembe zárjam-e fájdalmamat? féljek-e, ha kínos érzelmeket rezzentek fel; 's a' visszaemlékezés szelíd óhajtásai helyett könnyecseppeket fakasztok? És bár fakaszthatnék szívből forró vérkönyveket! bár szózatom villámerővel rázhatná keresztül a' hazát, 's e' nemzetet! melly saját jeleseit századok óta könnyezetlen látá sírba szállani, 's nem tudá, hogy kebeleik sebbel rakvák valának — ő érette; nem tudá, hogy neki áldozának fel minden szerencsét; maradékaikra nem hagyhatván egyebet, a' meg nem ismert, meg nem jutalmazott, sokszor épen eltaposott érdem' keserű dicsőségénél.

A' végzet akará ezt így! És valóban ritka szép és jó kezdődött és tenyésztett valaha előre ment áldozatok nélkül. Kenyér után indul a' sokaság; magányos hasznokat vadász; 's azt, a' mi az egésznek érdekli, a' mi lelket táplál, nemzeti erőt fejt, 's gyümölcsei csak jövőben érnek meg, gyűlöli. Atyáinkat hosszú zsibbadás lankasztá; volt idő, midőn bú-

nösen feledének mindent, a' mi őket a' porból, hova hullának, felemelheté vala. Nehány kevésnek mellyében támadt a' gondolat: a' haza' veszélyben forgó nyelvét ragadni meg, ezt felvirágoztatni, ezt erőre hozni; 's erejével rázni fel az álomba sűlyedt népet, hogy lásson és érezzen. De a' nép őket nem hallgatá; de a' népnek ereje nem volt ő reájok fel, 's a' jövőbe ki pillantani: 's így elhagyatva futák meg a' pályát, külömködőknek tartattak, 's kinevettetének; mert nem akarák követni a' bölcseséget, melly egyedül a' jelenlét' hasznairól gondoskodik. Illy környűlmények közt lépett fel, illy környűlmények közt küzdött a' mi Kazinczynk is; nem haszon nélkül a' nemzetre, nem nyom nélkül a' jövő korra nézve; de fájdalomul önmagának. Mert koszorúi nem enyhíték, hanem égették homlokát; 's neve híres voltát élte' nyugalmaival fizeté. Pedig ő vala, ki fiatalsága' küszöbén, még csak tizenhat évű gyermek, íróink parányi körében megjelenén, nemes, de tiszteletben kevesektől tartott czélját el nem csüggedő erőben, páratlan állandósággal, szűnetlen haladásban követte. Ő vala, ki nemzetének negyven év előtt hirtelen fellobbanó 's hirtelen elalvó tüzeit olthatatlan hordá kebelében, még akkor is, mikor lélekfagylaló vészek környékezék. Ő vala, ki a' szerencsét sem nem ígérő, sem nem nyújtó literatori pályára számosokat tüzelt fel; 's mozgást és életet öntött a' tövises utra, mit sok mások elunatkozva, kétségtől le-
mverve pusztán hagytanak. Ki nem emlékezik vissza az ő Gessnerére, 's Bácsmegyeijére? mi maradandó behatást tőn a' szép ízlésű fiatal író, ki alantmászás és iskolai feszesség helyett könnyű lebegésű fennséggel és csínal jelene meg; 's a' valaha tökéletre jutandó magyar prósának első talpkövet alapítá! A' kassai magyar Muzeum, 's az ő Orpheusa sebesen eltűnő jelenetek valának ugyan: de az általok hintett mag, évtizedek után sokat ígérő virágokat vala termendő.

Azonban miért emlitem ezt? Ő még akkor ifjúsága' erejében élt; 's polgári fekvése által, a' literatorkodást kísérő kedvetlenségektől, földőtették. Csuda-e, ha a' lánglelkű ember fáradatlan munkált? ha a' közönség' részvétlenségét csüggedetlen tűrte? ha magát feledvén, hazájának szentelé mindenét; és a' sivatag jelenben csak a' virágzó jövőndőt

m

szemlélte? De jött az idő pont, egyike azoknak, miket a' sors lesújtó villámként rejteget felhőiben, hogy váratlan rohanással öldököljenek; és íme ő tettei, 's hatása' munkás köréből lánczok közé jut, és szabadságát 's élte minden reményeit hetedfél hosszú évig siratja. Hány nem veszté el bátorságát, hány nem mondott le keble' legforróbb vágyairól, kit a' szerencse nem épen illy keményen próbála meg! A' mi Barátunk búban mint örömben, kétség mint remény közt, saját ideáljához hű maradt; és a' brünni erősségben, mint a' kufsteini hegyormon, 's a' munkácsi vár' falai közt szerelme a' nyelvhez nem kisebbedék. Ott, a' végasztalástól üres magányban érlelte meg ő a' nagy gondolatot: újító változást hozni a' nyelvbe; 's ez által ízlésünknek, gondolkozásunk módjának, 's tudományi művelődésünknek más és nagy befolyású utat mutatni.

A' mi magyar nyelvünkkel véghez vitt újításokat sokan nevettek, 's nevetik maiglan; pedig azok a' nemzeti, ébredező szellem' természetes kiütései valának. Ezen szellem, mint mindig és mindenütt: úgy most is és közöttünk egyes jelenetekben tüntette fel magát, hogy lassanként közönséges legyen. Nyelvünket ragadá meg legelőbb, ez lévén a' legtermészetesb mód egymást érteni, egymásra figyelmezní, ideákat venni és adni, 's azt, a' mi a' kebelben titkon és külön forr, nyilvánná és egyetemivé csinálni. Illy szempontból tekintem én a' nyelvvel kezdett, 's gyors rohanással előre törekedő változást. Mert semmi sem esik e' világon ok és egybefüggés nélkül; a' mi történik ma, annak magvai század előtt, 's talán senkitől nem sejtve, hintettek el; 's a' mi történni fog század után, az a' mostani tettekből, gondolatokból, vagy talán csak sejdítések-ből ver magának gyökeret. Homályban él és munkál az író, 's egykorúi által kicsinységekkel bajlódónak tartatik; mert idejét idegen szavak' magyarrá tételével, régiek' keresgélésével, 's több illy parányisággal vesztegeti. De a' vezető okot legtöbbnyire csak a' következés világosítja fel; 's tisztán csak a' maradék fogja láthatni: miként nyert az egész nemzet szó által ideát, idea által tettet, 's tett által jóltevő egyetemi változásokat; miként lettek százados előítéletek semmivé; miként enyésztek el egymás után száz meg száz lélekszorongató formák; 's mind ezek után

~~13/13~~

ehontani!
és mások!!!

regényes
nem érteni!

Vera mixta
falsis!

miként lőn lehetségessé sok szép és jó, minek forrásai, hosszú időnkig zárva lévén, folyást nem lelhettek.

Kazinczy nem vala legelső, nem is egyetlen egy, ki a' nyelvvel történt nevezetes fordulást kezdé és eszközlé. De övé a' dicsőség, hogy ízlést párosított igyekezetével, hogy dolgozásait érzelmei' hevével el tudta önteni, 's hogy a' régiség' tudományát, mit Baróti Szabó keresett, 's a' mi Révait nagygyá' tevő, teljesen méltánylá. Csak így, 's csak Neki lehetett hatalmában olly széles terjedtségű befolyást szerezni, 's olly közönséges erővel hatni a' nyelvre és írókra: mint nem még ez ideig senki más. A' közelebb múlt ötven 's egynehány év alatt ki volt íróink közül, kivel e' férjfiú kisebb vagy nagyobb érintésben nem állott volna? Ki nem kereste ismeretségét a' Jelesnek, kit Orczy és Ráday szerettek, kit Báróczi kedvele, kinek Virág és Révai barátai valának, ki Dayka és Csokonai kifejlésökre nagy befolyást gyakorolt? Keresztül nézek íróinknak itt, e' tiszteletre méltó gyülekezetben jelen álló koszorúján: és sokat látok, ki a' legelső szikrát Kazinczy' lánglelkétől kapá; 's kit futásában ennek példája vezérlett, 's állhatossága őrizett meg visszahanyatlástól. Neki nem volt elég, lelke' minden erejét, és szíve' minden érzelmeit a' nagy célra szentelni; dolgozásoktól elborítva sem fordítá el a' haza' serdülő ifjairól tekintetét; 's minden hevülő pillantás, minden kilobbanó gerjelem, melly benküzdő erőt, 's munkavágyat bármi távolról sejdítetett, részvételét nagy mértékben nyéré meg. E' részvétel által adott ő sok mulólag kipattanni látszó szikrának maradandóságot; e' részvétel által pótolá ki sok kezdőnek azt, a' mit boldogabb fekvésű népeknél az olvasó közönség első tapsai visznek véghez. Mert volt idő, keserűen emlékezem vissza, midőn a' literátori pályára készülő ifjút szülői, mint veszni indultat siratták; midőn magyar könyvet magyar írón kívül más nem ismert; 's midőn a' fiatal művész egykorúi közt sem talált keblet, hol kiömlhessen. Hány nem némult el akkor, mint a' fogságba zárt fülmüle végképen? Hány nem fogott volna még elnémulni, hanem ha ő, a' síriglan buzgó, nyújtott volna vigasztaló szót? Mert ő mondhatá, még nagyobb igazzal, mint az Anchises fja: Ifjú, rényt és való munkát tőlem tanulj, szerencsét másoktól!

???

?

!!

?

??

hogy önként
ne téjjenek

3

+

'S nem csak azokra hatott ő, kik nevét és műveit tiszteletben tartották; hanem azokra is, kik eránta ellenséges indulattal viselteték. Valának ugyan is nem kevesen, kik vagy érdemeit irígylették, vagy művételei által érdekeltettek, vagy okfejeit, miken dolgozásait alapítá, veszélyeseknek lenni hitték. Ezek' köréből üté ki magát a' sokáig titokban forrott, nyelvújítási pör; melly Kazinczy ellen intézett személyes csapást; sok, a' literatori viadalmakkal köz, illetlen scenákat tüntetett fel: de tárgya által a' nemzetben eddig szokatlan figyelmet gerjeszte; 's a' rá következő ellenhatásnál fogva írónkba elevenséget öntött, serdülő ifjúságunk elébe szebb és terjedettebb pályát jelelt, 's azt a' mit ez ideig nem bíránk, egy olvasó közönséget alkotott, számra és részvételre kicsinyt ugyan, de reményadót, hogy valaha nevedetni 's írónk eránt melegedni nagyobb mértékben fog. 'S ez okra nézve az én ősz barátomat soha sem tartottam szánásra méltónak a' nyilak miatt, miket ellenségi kezek reája, mint íróra, lőttenek. Nem zavarhatták volna ezek öreg kora' nyugalma, ha azt a' sors más oldalról keményebb csapásokkal ne rabolja el. Mert példaként ragyogni, 's minden fogatkozások mellett is, miket az emberi természet szükségesen hoz magával, 's minden ellenigyekezetek mellett is, mik ezen fogatkozásokat vagy nagyon kitüntetni, vagy költöttekkel is számosítani törekednek, tisztelőket és követőket találni: vígasztaló érzelem. 'S mint kell e' vígasztaló érzelemnek erősödni, midőn az ellenfél által hintett mag saját örömeinkre 's hasznunkra virúl fel! 'S ha Kazinczy, mint hiszem és tudom, a' nemzeti nyelvet és hazát tiszta szerelemmel ölelte által: milly könnyen kellett neki gúnyt és megtámadtatást túrní, midőn az ellene szánt csapások által, a' nyelv feléledése nagy munkáját elősegíttetni szemlélte! Az önérzés, mit ő olly méltan hordhatott keblében, irígylést érdemelne; ha valamit irígylenünk lehetne a' férjfiunak, kinek a' sors ez érzelmen kívül olly igen keveset nyújt vala.

Sok mindennapi embert hallék már életében és halálában magasztaló beszéddel hírdettetni; de gyűlöletes előttem minden hízelkedés, 's kivált a' koporsón túl, hol a' történet komoly Múzájának országa kezdődik.

A' való érdem' alakja, nagyító csővek nélkül is tisztán látható, 's úgy hiszem, azoknak, miket eddig elmondottam, sem bizonyítására, sem mentségére szükségem nem leend. Mert nem állítám, hogy Kazinczy örök emlékű műveket hagyott maga után: mint Iliás; nem mondtam, hogy nyelvünket a' lehetőség felső pontjára hágtatta, 's hogy törekedésein túl már nincs haladás, kívül már nincsen út. Csak azt mondtam: Kazinczy ízlést erőhez csatolva, kezdett a' nyelvvel küzdeni olly korban, midőn az egy nagy és következással teljes mozdúlatra vala hajlandó, 's ízetlenség és gyöngeség által örökre hibás utat vett volna magának; Kazinczy a' maga Gessnerétől fogvást a' Pannonhalmi útig minden írásait csínnal, hévvel és ifjúi élettél öntötte be, 's ez által az író sereg figyelmét magához ragadván, literatúránkban új időszak' alapítója lón; Kazinczy fellázasztott maga ellen sok írót, 's ezzel olly kilobbanást okozott, melly írókra és nemzetre elektromi szikra gyanánt munkált, 's a' literatúra parányi körét kiszélesítette. Ezek az ő nagy és tagadhatatlan érdemei. Mert prózája, minden fogyatkozási mellett is, örökre szép lesz ugyan; versein művészi kéz fog ismerszeni, 's kivált epigrammjai a' költés' koszorújában hervadatlan virágok maradnak: de a' nemzetet nem ezek által tevé hálaadásává. Szellem vala ő, melly a' tespedő egészet olly sokáig csak nem egyedül eleveníté; 's lépcső, mellyen egykorú magassbbrá hághassanak, 's a' szerencsésebb maradék tetőre juthasson. A' sors talán nem fog bennünket ismét elsülyeszteni; 's így eljön az idő, el kell az időnek jönie, midőn az ő és az együttélők' dolgozásai ragyogó művek által fognak homályba tétetni; csak a' lélek, mellyet ő az egésznek kölcsönözött, meg nem szűnik folyvást ragyogni és munkálni, míg a' nemzetiség utolsó szikrája el nem hamvad. Ez oldalról kell őtet méltatunk; 's ez oldalról mit nem érdemlett ő mitőlünk? Nyelvünk' bajnokává szentelé magát; 's e' nyelv a' mi őseink' egyetlen egy hagyománya, mit a' századok' pusztító vészei közül kevés hű kezek ragadhatának ki. És ti Hűvek, hol vagytok? hol a' hála, mit a' hazától érdemlétek? hol a' köny, melly szentté tenné a' sirdombot, mit hamvaitok felett a' mindennapi szokás szűken hányatott?

*mint Klotz,
(a' ki fedezte)
tudósuló vala magán)*

?

?

?

*széles"
"epelős"
igenis*

2!!!

*ti elletik
a la bonne
hente!*

Epések lesznek talán szavaim; de keserű, kinos emlékezetek támadnak lelkemben. Mert gondolkodom a' népről, melly Zrínyit az író el tudta feledni; melly Faludyt, míg élt, nem ismeré; melly Révairól hallani nem akart; melly Baróti Szabót és Virágot meg nem siratta; 's mellynek kebelében az ötvenhat évet szakadatlan munka közt eltöltött Kazinczy nyomorúsággal élt és holt. Ő szép reményekre születve, sokat ígérő ifjúságot élve, hirtelen a' sors által leveretett; 's midőn előtte minden pálya a' literatorin kívül bezáródék, ez egyetlen egy pályán közönségünk elvoná kezét a' magát neki áldozó elől; hogy tévelyegjen elhagyatva, küzdjön nem segítve, 's arcza izzadását és szeme vérkönnyeit hagyja jelül kézíratain, 's árva gyermekein inségét. Két rendbeli folyó-írásai részvétlenség miatt, mindjárt kezdetben, elakadtanak; nyomtatott számos művei tizenegy millió népesség közt vevőt nem leltenek; legnagyobb becsű kézíratainak nyomtatót nem talált; 's halálig tartott fáradásai jutalmát nem arathatta az országban, hol annyi idegen gazdag táplálást nyert magának. Voltak ugyan, tagadni nem fogom, kik Ő felé is részvevő keblet nyitottak, 's kik életének gondjait egyes jótétekkel enyhítgeték: de a' nemzet nagy írójának jótétekre szorúlni nem kellene; 's pillantatonként nyújtott vigasztalás hosszú kínokat nem orvosol. Ah, láttam én ezen kínokat! Mert tanúja valék álmatlanul töltött éjjeleinek; tanúja valék a' fájdalmas eljajdulásnak, midőn barátja' vidám asztala mellett gyermekeire vissza emlékezett. Megrezzent akkor minden ideg kebelemben; 's véráldozatnak képzelém a' szent öreget, melly a' nép' bűneiért utolsó hörgései közt vonaglik.

Társaim, nem szenved ő többet! Lenyugvék ősz fürteiben; a' széphalmi lak' romai közt úgy hűnyván el: mint, századok előtt, a' nyugoti tenger' partjain egy más hazának fia — Camoens. És gyermekeit idegen kéz fogja ápolni; és sírját szívszorúlva kerüli ki a' magyar nyelvész, sorsától rettegven. 'S bár emlékezete' keserű voltát szerencsésb évek hamar feledtetnék el! Hogy a' maradék előtt csak dicsósége ragyogjon; kínai pedig megfoghatatlanok legyenek.

KÖLCSEY FERENCZ.